

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ГЕОГРАФІЇ

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

директор Інституту географії

НАН України, член-кореспондент

НАН України

Маруняк Є.О.

липень

2021 р.

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

Еволюція ландшафтів

(назва навчальної дисципліни)

рівень підготовки доктор філософії

(назва освітнього рівня)

галузі знань 10 Природничі науки

(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 103 Науки про Землю

(код і назва спеціальності)

Шифр за навчальним планом СП 03

Київ-2021

Розробник програми: завідувач сектору палеогеографії, доктор географічних наук, професор Матвіїшина Ж.М

Рецензенти: завідувач відділу ландшафтознавства, кандидат географічних наук Чехній В.М.

професор кафедри землезнавства та геоморфології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор географічних наук Герасименко Н.П.

Затверджено на засіданні Вченої ради Інституту географії НАН України
« 14 » липня 2021 р., протокол № 11

Опис початкової дисципліни СП 03

Шифр

Еволюція ландшафтів

назва дисципліни

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни	Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 10 Природничі науки <i>(шифр, назва)</i>	Кількість кредитів – 3 ЄКТС	<i>Методи навчання</i>
Напрямок підготовки (код, назва) 103 Науки про Землю	Загальна кількість годин - 90	Лекції із застосуванням мультимедійних засобів навчання. Семінарські заняття
Освітній рівень доктор філософії	Лекції: 18	
Статус дисципліни (Нормативна/вибіркова) Нормативна	Семінарські заняття: 22	
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 2	-	<i>Форми поточного контролю</i> Модульна контрольна робота
Семестр III	Індивідуальна робота: -	
Тижневе навантаження (год.) - аудиторне: 2 години - самостійна робота: 4 години	Самостійна робота: 50	
Мова навчання – українська	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС: 1/2	<i>Форма підсумкового контролю</i> Екзамен
<i>Передумови навчання</i> Філософія науки та культури		

Предмет вивчення навчальної дисципліни: еволюція ландшафтів та ландшафтних комплексів в процесі їх формування на Землі та на території України зокрема.

Міждисциплінарні зв'язки: Методологія і організація наукової роботи, Основи палеогеографії, геології та ландшафтознавства.

Мета і завдання навчальної дисципліни: основною метою курсу є формування необхідних теоретичних знань і практичних навиків, які дозволять аналізувати закономірності розвитку природи Землі та формування ландшафтів території України.

Основними завданнями (цілями) вивчення дисципліни “Еволюція ландшафтів” є формування:

- набуття теоретичних знань для вивчення давньої природи Землі, ознайомлення із загальними закономірностями розвитку природи, принципами побудови стратиграфічних схем;

- пізнання чинників змін ландшафтів в процесі еволюції природного середовища та їх взаємозв'язку;

- знання методики дослідження функціонування і динаміки ландшафтів;

- навчити здобувачів проводити реконструкції ландшафтних обстановок в різні хроноінтервали пізнього кайнозою.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати</i> основні етапи становлення палеогеографії, як науки яка вивчає зокрема еволюцію ландшафтів; основні палеогеографічні схеми етапності розвитку природи;</p> <p><i>Вміти</i> розрізняти та охарактеризувати основні хроностратиграфічні підрозділи в розвитку природи.</p>	<p>Загальнопрофесійні – щодо базових уявлень про основи палеогеографії, як науки та її основних напрямків – палеоландшафтознавства, палеоґрунтознавства, палеокліматології та ін., що сприятиме розумінню причино-наслідкових зав'язків в розвитку природи та людської цивілізації.</p>
2.	<p><i>Знати</i> основні методи покомпонентної реконструкції ландшафтів минулого, чинники та фактори які сприяли їхній зміні в процесі історії розвитку природи.</p> <p><i>Вміти</i> застосовувати отриманні знання при польових експедиційних дослідженнях різних компонентів палеоландшафту (грунту, рельєфу, викопних рештків живих організмів і т.п.)</p>	<p>Спеціально-професійні – щодо виявлення еволюції ландшафтів в межах території України базуючись на вивченні змін основних компонентів ландшафту – ґрунт, рельєф, гірські породи, гідрологічна мережа, рослинний та тваринний світ і т.п..</p>
3.	<p><i>Знати</i> основні закономірності розвитку природи, зокрема в пізньому кайнозої.</p> <p><i>Вміти</i> проводити реконструкції ландшафтних компонентів та основні власних та попередніх палеогеографічних досліджень.</p> <p>Встановлювати взаємозв'язки в історії розвитку природи та зміні культурно-історичних спільнот.</p>	<p>Науково-дослідницькі – розуміння закономірностей розвитку природи в зв'язку із впливом ендо- та екзогенних факторів; знання про стійкість та еволюційний шлях ландшафту; взаємовплив в системі «людина-ландшафт».</p>

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин.

Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)				
	Аудиторні	у тому числі			Самостійна робота
		Лекції	Семі- нарські	Лабора- торні	
Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕВОЛЮЦІЇ ЛАНДШАФТІВ					
Тема 1. Палеогеографія як наука з вивчення еволюції ландшафту та його компонентів	4	2	2	–	5
Тема 2. Методи палеоландшафтних досліджень	8	4	4		10
Тема 3. Фактори та чинники змін ландшафту у часі	8	4	4	–	10
Разом за змістовим модулем 1	20	10	10		25
Модуль 2. ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ПРИРОДИ УКРАЇНИ У ПІЗНЬОМУ КАЙНОЗОЇ					
Тема 4. Еволюція палеоландшафтів пізнього кайнозою України	8	4	6	–	10
Тема 5. Людина і ландшафт. Природа України в плейстоцені та голоцені	12	4	6	–	15
Разом за змістовим модулем 2	20	8	12	–	25
Усього	40	18	22	–	50

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин	
		Всього	в т.ч. лекцій
1.	Модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕВОЛЮЦІЇ ЛАНДШАФТІВ	45	10
1.1.	<p>Тема 1. Палеогеографія як наука з вивчення еволюції ландшафту та його компонентів</p> <p>Місце палеогеографії в системі географічних наук. Еволюція поглядів на природу Землі як географічну оболонку, що безперервно розвивалася. Вчення про біосферу і її розвиток (В.І. Вернадський, А.П. Виноградов), ландшафтні зони Землі (А.С. Берг, А.А. Григор'єв, С.В. Калесник), закономірності розвитку природи в кайнозої (І.П. Герасимов, К.К. Марков, В.Г. Бондарчук, М.Ф. Веклич, Н.О. Сіренко та ін.). Взаємопов'язаність природних компонентів.</p> <p>Предмет палеогеографії. Зміст, цілі та завдання. Місце палеогеографії серед природничих наук у вивченні еволюції ландшафту.</p> <p>Палеоландшафтознавство. Палеогеографічні, палеоландшафтні, палеоекогеографічні карти.</p> <p>Схеми палеогеографічної етапності розвитку природи (М.Ф. Веклича та ін., МСК, УРМСК, регіональні схеми)..</p>	9	2
1.2.	<p>Тема 2. Методи палеоландшафтних досліджень</p> <p>Методологічні основи вивчення еволюції ландшафтів. Основи методики вивчення давньої природи. Палеогеографічні документи - палеогеографічні пам'ятки та індикатори, мінералогенні, органогенні. Реконструкції давньої природи в цілому та її окремих компонентів.</p> <p>Основні методи вивчення палеогеографії плейстоцену та голоцену. Спеціальні методи (палеогеоморфологічний, палеопедологічний, археологічний тощо).</p> <p>Геохронологічні методи (відносного і абсолютного датування: радіовуглецевий, термolumінісцентний тощо). Методи палеогеографічного вивчення (палеонтологічні, в т.ч. спорово-пилковий, фауністичний, палеокліматичний, палеомагнітний та ін.).</p>	18	4
1.3.	<p>Тема 3. Фактори та чинники змін ландшафту у часі</p> <p>Компоненти, фактори, властивості ландшафтів. Роль компонентів-факторів у формуванні і розвитку ландшафтів. Давня земна кора та рельєф її поверхні. Давні ґрунти, палеопедосфера, основні риси її розвитку. Палеогідросфера і палеоклімат. Палеобіогеографія. Прогнозування часових змін у ландшафтах.</p>	18	4

2.	Модуль 2 ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ПРИРОДИ УКРАЇНИ У ПІЗНЬОМУ КАЙНОЗОЇ	45	8
2.1.	Тема 4. Еволюція палеоландшафтів пізнього кайнозою України Зміни кліматичних умов протягом плейстоцену як головна причина кількарразового переформування ландшафтів. Особливості розвитку палеоландшафтів, відтворення етапності їх розвитку в плейстоцені та голоцені за палеогеографічними документами Ландшафти льодовикової і позальодовикової зон. Проблеми стратиграфії та палеогеографії пліоцену України. Головні проблеми стратиграфії та палеогеографії плейстоцену України. Походження та розчленування ґрунтово-лесових покривів і умови їхнього формування.	18	4
2.2.	Тема 5. Людина і ландшафт. Природа України в плейстоцені та голоцені Тренди розвитку і еволюції ландшафтів в плейстоцені та голоцені. Принципи побудови палеоландшафтних карт. Геoarхеологічний підхід у вивченні ландшафтів плейстоцену та голоцену. Співставлення палеогеографічної етапності та археологічної періодизації. Взаємозв'язок людини та ландшафту в різні хроноінтервали та його наслідки.	27	4

4.2. Плани семінарських занять

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: Предмет і завдання палеогеографії в контексті еволюції ландшафтів

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Предмет і задачі палеогеографії. Визначення палеогеографії як науки й об'єкта її вивчення в контексті еволюції ландшафтів.
2. Розвиток палеогеографічних уявлень про еволюцію ландшафтів.
3. Основні напрямки сучасних палеогеографічних досліджень в Україні та Світі при вивченні еволюції ландшафту.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

ТЕМА: Методи дослідження змін ландшафтів

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Методологічні основи вивчення еволюції ландшафтів. Основи методики вивчення давньої природи.
2. Палеогеографічні документи - палеогеографічні пам'ятки та індикатори, мінералогенні, органогенні.
3. Основні та спеціальні методи вивчення палеогеографії плейстоцену та голоцену.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ТЕМА: Основні стратиграфічні схеми розвитку природи України та прилеглих територій

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Основи стратиграфічного розчленування фанерозойських відкладів. Принципи стратиграфічного розчленування четвертинних відкладів.
2. Кліматостратиграфічний (літологічний, геоморфологічний, палеопедологічний та ін.), біостратиграфічний та інші методи.
3. Сучасні схеми стратиграфічного розчленування (М.Ф. Веклича та ін., МСК, УРМСК, регіональні схеми).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

ТЕМА: Компоненти, фактори, властивості палеоландшафтів

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Основні компоненти, фактори, властивості сучасних та давніх ландшафтів.
2. Давня земна кора та рельєф її поверхні.
3. Палеоландшафти як релікти змін природних умов в антропогені

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

ТЕМА: Роль компонентів у формуванні і розвитку ландшафтів

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Давні ґрунти, палеопедосфера, основні риси її розвитку.
2. Палеогідросфера і палеоклімат. Палеобіогеографія.
3. Прогнозування часових змін у ландшафтах.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 6

ТЕМА: Ритміка, спрямованість, зональність та регіональність в розвитку ландшафтів

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Зміни кліматичних умов протягом плейстоцену як головна причина кількарязового переформування ландшафтів.
2. Особливості розвитку палеоландшафтів, відтворення етапності їх розвитку в плейстоцені та голоцені за палеогеографічними документами.
3. Ландшафти льодовикової і позальодовикової зон.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 7

ТЕМА: Принципи побудови стратиграфічних схем пізнього кайнозою

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Проблеми стратиграфії та палеогеографії пліоцену України.
2. Головні проблеми стратиграфії та палеогеографії плейстоцену України.
3. Схема розвитку природи в голоцені

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 8

ТЕМА: Комплексні дослідження як основа реконструкції ландшафтів минулого. Значення палеопедологічного методу

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Комплексні палеогеографічні дослідження при вивченні еволюції ландшафтів. Теорія та практика.
2. Палеопедологічний метод. Особливості застосування та значення в палеоландшафтних реконструкціях.
3. Покомпонентні дослідження ландшафтів минулого в Україні: минуле та сучасність.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 9

ТЕМА: Еволюція ландшафтів в плейстоцені та голоцені

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Палеогеографія території Євразії в антропогені. Районування території Євразії за палеогеографічними особливостями.
2. Давні ґрунти, їх поширення на території України. Зміни ґрунтів в окремі етапи плейстоцену та голоцену, зональні зміни, стадійність розвитку.
3. Історія розвитку рослинності та тваринного світу на території України у плейстоцені та голоцені, їх вплив на успадкованість у сучасних природних зонах.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 10

ТЕМА: Кореляція палеогеографічних та археологічних даних

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Періодизація розвитку матеріальних культур людства та класифікація геоархеологічних пам'яток
2. Схеми співставлення етапів розвитку природи в плейстоцені та голоцені з археологічною періодизацією. Загальні закономірності.

3. Геоархеологічний підхід для вивчення ландшафтних компонентів минулого. Досвід українських та закордонних вчених.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 11

ТЕМА: Вплив розвитку ландшафту на систему розселення людини у плейстоцені та голоцені

ПЛАН

Теоретичні питання, що виносяться на обговорення аудиторії:

1. Визначні геоархеологічні пам'ятки території України та історія їх вивчення.
2. Вплив еволюції ландшафтів території України на розселення людини в палеоліті. Значення ландшафтних компонентів в неолітичній революції.
3. Природний фактор та зміна культурно-історичних спільнот голоцену.

4.3. Організація самостійної роботи аспірантів

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Історія зародження і становлення палеогеографії	10	реферат
3	Основні ідеї в дослідженні еволюції ландшафту та їх розвиток	20	повідомлення
4	Створення електронної бази даних по результатам дослідження окремих хроноінтервалів плейстоцену та голоцену	20	доповідь
Разом		50	

V. Контроль якості знань аспірантів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Контроль знань аспірантів з навчальної дисципліни “Еволюція ландшафтів” здійснюється за модульно-рейтинговою системою, що передбачає контроль знань аспірантів з одного модуля. Модульний контроль проводиться на дванадцятому тижні семестру.

Оцінювання відбувається за такими формами контролю: вхідний контроль, поточний контроль, контроль самостійної (індивідуальної роботи) аспірантів, модульний контроль, залік.

Вхідний контроль проходить в письмовій формі і є набором тестових завдань.

Контроль під час аудиторних занять, основними видами якого є усне опитування теоретичного матеріалу та письмове виконання практичних завдань. Усна відповідь – до 2 балів; доповнення – 1 бал.

Контроль самостійної (індивідуальної роботи) аспірантів, основними видами якого є оцінювання підготовки до семінарів, опрацювання додаткових джерел інформації, виконання індивідуальних завдань.

Модульний контроль: контрольна робота, що є набором тестових завдань. За кожен модульний контроль аспірант має можливість набрати до 20 балів.

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

Формою підсумкового контролю є залік.

Питання до заліку

1. Розвиток палеогеографічних досліджень в Україні для вивчення еволюції ландшафтів
2. Предмет палеогеографії антропогену. Зміст, цілі і задачі курсу.
3. Методи дослідження плейстоценового та голоценового ландшафтогенезу.
4. Розвиток ідей вчених-палеогеографів про еволюцію ландшафтів
5. Палеогеографічна етапність: глобальний і регіональний аспект.
6. Рушійні сили та механізм розвитку ландшафту.
7. Основні віхи історії розвитку палеоландшафтів України впродовж геологічного часу.
8. Пізній докембрій району України: палеогеографічні етапи, події та регіони.
9. Періодизація фанерозою України: палеогеографічні етапи, критерії та проблеми їхнього виділення.
10. Палеогеографічні регіони фанерозою України: палеогеографічні країни та області, критерії та проблеми їхнього виділення.
11. Центральноруська палеогеографічна область.
12. Волино-Подільська палеогеографічна область.
13. Дніпровсько-Донецька палеогеографічна область.
14. Палеогеографічні особливості Донецького регіону.
15. Палеогеографічні особливості Середньоруської та Південноруської областей.
16. Чорноморсько-Кримський палеогеографічний регіон.
17. Кримська палеогеографічна підобласть.
18. Карпатський палеогеографічний регіон.
19. Палеогеографічні особливості Передкарпатського та Закарпатського регіонів України.
20. Палеоландшафти території Євразії в антропогені. Районування території Євразії за палеогеографічними особливостями.
21. Еволюційні зміни ландшафтів території України у плейстоцені і голоцені.
22. Фази розвитку Чорного моря в антропогені, їхні палеогеографічні особливості.
23. Антропогенове материкове зледеніння: причини та наслідки в еволюції ландшафтів.
24. Зміни в географічній оболонці протягом плейстоцену і голоцену.
25. Стратиграфічна схема Блітта-Сернандера.
26. Взаємозв'язок антропогенезу та еволюції ландшафтів.
27. Порівняння культури людини палеоліту, неоліту та раннього залізного віку в зв'язку з еволюцією ландшафтів
28. Зміни історичних типів природокористування в ході розвитку людського суспільства.

29. Антропогенний фактор в еволюції ландшафтів
 30. Основні етапи еволюції ландшафтних екосистем України
- 5.3. Критерії оцінювання знань аспірантів

Критерії оцінювання кожного із питань, що виносяться на залік

Рівень знань	Оцінка за 100-бальною шкалою	Критерії оцінювання відповіді
Відмінний рівень	90 – 100 (А)	Відповідь аспіранта: <ul style="list-style-type: none"> - містить повний, розгорнутий, правильний виклад матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання основних понять і категорій та взаємозв'язок між ними, правильне розуміння змісту основних теоретичних положень; - вказує на вміння давати змістовний та логічний аналіз матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання різних наукових концепцій та підходів щодо певної науково-теоретичної чи науково-практичної проблеми, пов'язаної з поставленим питанням; - доводить здатність робити власні висновки в разі неоднозначності, спірного чи проблемного характеру поставленого питання чи проблеми.
Високий рівень	80 – 89 (В)	Аспірант дав досить змістовну відповідь на поставлене питання, проте вона містить наступні недоліки: <ul style="list-style-type: none"> - недостатня повнота, незначні неточності чи прогалини при поясненні того чи іншого аспекту питання; - недостатньо детально розкритий предмет запитання, а основні поняття носять тезисний характер.
Добрий рівень	70 -79 (С)	Аспірант дав відповідь на поставлене питання, однак припустився незначних помилок змістовного характеру, або ж при оформленні відповіді на питання, а саме: <ul style="list-style-type: none"> - відтворення основних понять поверхневе, не виокремлено взаємозв'язки; - окремі формулювання є нечіткими; - відповідь містить інформацію, що не стосується змісту екзаменаційного питання.

Задовільний рівень	65 – 69 (D)	<p>Аспірант дав відповідь на поставлене питання, однак припустився суттєвих помилок як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зміст відповіді свідчить про прогалини в знаннях з відповідного питання, або ж про неправильне розуміння окремих аспектів поставленого питання; - відповідь викладено недостатньо аргументовано, або ж з порушенням правил логіки при викладі матеріалу.
Достатній рівень	60 – 64 (E)	<p>Аспірант дав відповідь на поставлене питання, однак припустився грубих помилок як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відповідь не містить аналізу проблемних аспектів поставленого питання, свідчить про недостатню обізнаність з основними науковими теоріями і концепціями, що стосуються відповідного питання; - обґрунтування відповіді до ситуаційного завдання є слабо аргументованим, або ж в окремих аспектах є алогічним.
Недостатній рівень	35 – 59 (FX)	<p>Аспірант володіє лише частиною навчального матеріалу, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поверхнево і фрагментарно дає відповідь на екзаменаційне питання; - відповіді на деякі питання відсутні; - відповідь не має логічної послідовності, відсутні взаємозв'язки змістовного характеру.
Незадовільний рівень	0 – 34 (F)	<p>Аспірант не має відповіді на екзаменаційне питання, або ж його відповідь є неправильною, тобто містить грубі змістовні помилки щодо принципів аспектів поставленого питання. Відсутня аргументація, або ж вона є безсистемною та алогічною.</p>

VI. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ, ПІДГОТОВЦІ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАЛІКУ:

Базова

1. Атлас палеогеографічних карт Української РСР і Молдавської РСР (з елементами літофаций). Масштаб 1:2 500 000 / За ред. акад. АН УРСР В.Г. Бондарчука – К.: Вид-во АН УРСР, 1960.
2. Веклич М.Ф. Основы палеоландшафтоведения. – К.: Наукова думка, 1990.
3. Рослий И.М. Палеогеография Украины в антропогене. – К.: Вища школа, 1988.

Додаткова

1. Адаменко О.М., Гродецкая Г.Д. Антропоген Закарпатья. – Кишинев: Штиинца, 1987. – 142 с.
2. Александровский А. Л. Эволюция почв Восточно-Европейской равнины в голоцене. – М.: Наука, 1983.
3. Веклич М.Ф. Палеозтапність і стратотипи ґрунтових формацій верхнього кайнозоя України. – К.: Наукова думка, 1982.
4. Веклич М.Ф., Матвишина Ж.Н., Медведев В.В. и др. Методика палеопедологических исследований. – К.: Наукова думка, 1979.
5. Веклич М.Ф. Проблемы палеоклиматологии. - К.: Наукова думка, 1987.
6. Веклич М.Ф., Сиренко Н.А., Матвишина Ж.Н. и др. Палеогеография Киевского Приднепровья. – К.: Наукова думка, 1984.
7. Веклич М.Ф., Сиренко Н.А., Матвишина Ж.Н. и др. Стратиграфическая схема плейстоценовых обложений Украины / Стратиграфические схемы фанерозоя и докембрия Украины. – К.: Госкомитет геологи Украины, 1993.
8. Величко А.А. Пути эволюционной географии (итоги и перспективы). – М.: 2002.
9. Герасименко Н. П. Природная среда обитания человека на юго-востоке Украины в позднеледниковье и голоцене (по материалам палеогеографического изучения археологических памятников) // Археологический альманах. – 1997. – № 6. – С. 3-64.
10. Давня людина: палеогеографія та археологія / Степанчук В.М., Матвіїшина Ж.М., Ришов С.М., Кармазиненко С.П.. – К.: Наукова думка, 2013.
11. Залізник Л. Л., О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.. Археологія України. Навч.посібник. – К.: Либідь, 2005. – 504 с
12. Заморій П.К. Четвертинні відклади Української РСР. – К.: КДУ, 1961.
13. Зубаков В.А. Глобальные климатические события плейстоцена. - Ленинград: Гидрометеиздат, 1986.
14. Иванов И В. Эволюция почв степной зоны в голоцене. – М.: Наука, 1992.
15. Матвіїшина Ж.М., Кушнір А.С. Геоархеологічний підхід у палеоґрунтознавчих дослідженнях археологічних пам'яток // Український географічний журнал. – К.: 2018. – №4. – С. 10-15. <https://doi.org/10.15407/ugz2018.04.010>
16. Просторово-часова кореляція палеогеографічних умов четвертинного періоду на території України / Матвіїшина Ж.М., Герасименко Н.П., Передерій В.І. та ін.; за ред. Ж.М. Матвіїшиної. – К.: Наук. думка, 2010.
17. Рельеф среды и жизни человека. Под ред. Э.А. Лихачевой, Д.А. Тимофеева. - М.: Медиа-ПРЕСС, 2002.
18. Сиренко І, Іваник М. Палеогеоморфологія: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011.
19. Хотинский Н.А. Голоцен Северной Евразии. – М.: Наука, 1997.
20. Шелкопляс В.Н., Гожик П.Ф., Христофорова Т.С. и др. Антропогеновое отложения Украины. – К.: Наукова думка, 1986.

21. Gerasimenko N. Environmental and climatic changes between 3 and 5 ka BP in Southeastern Ukraine // Third Millennium BC Climate Change and Old World Collapse. – Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, 1997. – P.371-399.

22. Haesaerts P., Borziak II., Chirica V. et al. The East-Carpathian loess record: a reference for the Middle and Late Pleniglacial stratigraphy in Central Europe // Quaternaire. – 2003. – Vol. 14, # 3. – P. 163-188.

23. Lanczont M., Madeyska T., Bogucki A. et al. Paleolityczna ekumena strefy pery- i metakarpatckiej // Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej, 2015. – 971 p.

24. Matviishyna Zh, Kushnir A. Climatic and landscape influences on the distribution and abundance of the Pleistocene small-mammal burrows of Ukraine // Historical Biology. 2019. Taylor & Francis P. 1-12. <https://doi.org/10.1080/08912963.2019.1666837>

Періодичні видання

1. Український географічний журнал.
2. Фізична географія і геоморфологія.
3. Вісник Львівського університету. Серія географічна.
4. Проблеми гірського ландшафтознавства